

FRONT-LINE

Marjan Tomšič

Zrno od frmentona

Cankarjeva založba, Ljubljana 1993

Zrno od frmentona je novo Tomšičevo delo, ki govori o Istri in njenih ljudeh. Še točneje: govori o Šavrinki, o tistem tipu literarne junakinje torej, ki ga je avtor ustoličil s knjigo *Šavrinke* in v *Óstrigéci* postavil v okolje skoraj šamanistične magije. Šavrinka Tonina je tradicionalna istrska kontrabantka, ki jo povojna (gre seveda za drugo svetovno vojno) revolucionarna oblast (vsaj delno) po krivici vrže za leto dni v ječo in skoraj uniči njen arhaični samozadostni mir. Ta fabulativna razsežnost že opozarja na določen premik v Tomšičevem pisanju. Tonina je v večjem delu romana postavljena v obljudeno, za Šavrinko najbrž netipično, "urbano" okolje zapor; to je bila za pisca bržkone tvegana poteza, ki ni ostala povsem nekaznovana. Zapor v Pulju najbrž ni idealen topos za pripoved, katere vezni tekst je v knjižni slovenščini, dialogi pa skoraj brez izjeme v sočni in z izjemnim občutkom obvladovani istrščini. Kot (urbano) govorno okolje predstavlja namreč dovolj veliko grožnjo koherenci unikatne narečne atmosfere dela. Tako na primer po eni strani zbode v oči, da govori isti (ali vsaj zelo podoben) jezik tudi Dalmatinka, po drugi strani pa prijetno dremavico, v katero nas zaziblje melos istrskega narečja, preveč vsiljivo prekine slovnično nepravilna pogovorna – čeprav "olikana" – slovenščina na primer upravnika zapor in sodnika. Dogajalno ozadje *Zrna od frmentona* je na ta način morda nekoliko preveč shematizirano, preveč transparentno podrejeno notranji ideji dela in preveč odmaknjeno od faktografske stvarnosti. Ob tem se sprašujemo, ali ne meri korektna opazka pisca spremne besede Tarasa Kermaunerja – "opisa zapor – zaporov, sežanskega, puljskega itn. – ne smemo brati kot bistva *Zrna*" – tudi na to?

Toda pustimo ugiibanja in se skušajmo posvetiti temu, kar dela iz *Zrna od frmentona* doslej najboljšo Tomšičevo knjigo. To je seveda na prvem mestu jezik: istrsko narečje, govorica Šavrink, ki je avtor ne obvladuje odlično le po dikciji, ampak tudi po specifični notranji logiki. Ta logika je na videz preprosta, toda njeno prvinskost in avtohtonost lahko posname le posebej občutljivo pero. Tomšiču to uspeva zlasti v mojstrskih dialogih, ki jih prebiramo res z užitkom in so bistvena podlaga ter največja odli-

ka njegovega pisanja. Ob te dialoge je treba nato seveda postaviti še "vložene zgodbe", ki zajemajo iz – očitno neizčrpnega – arzenala istrske folklorne, ki jo Tomšič prese- netljivo dobro obvlada. Tako dobro, da ga večkrat zapelje v parataktično kopičenje teh anekdotic. Poteza, ki bi se je najbrž razveselil Levstik, saj mu je bilo pri Jurčiču najbolj všeč ravno to, kar suvereno obvladuje Marjan Tomšič. Prizora iz obeh zaporov, kjer se kaznjence (v prvem zaporu celo skupaj s pazniki!) zberejo skupaj v idilični poslušalski krog ter složno pripovedujejo in poslušajo nenavadne štorije, v katerih vedno nastopajo nadzemske, še raje pa podzemske sile, resni komentarji teh čudnih pojavov, ki sledijo tem zgodbicam oziroma jih v narativnem smislu povezujejo, ter kav- zalnologična diskontinuiteta (torej paradigmatična parataktičnost) teh štorij – vse to pred nas nezadržno postavlja podoba tiste sobice v Obrščakovi gostilni, v kateri je svo- je štorije "razdiral" tudi Krjavelj. To – včasih celo prekomerno – kopičenje anekdot, ki daje delu neizbrisen pečat in tisto pristno atmosfero, nas torej v prvi vrsti spominja na Jurčiča. Na neki način pa ob njem pomislimo seveda tudi na Ferija Lainščka (v svojem zadnjem intervjuju se ta ne primerja po naključju s Tomšičem). Vendar je v načinu, kako ubesedujeta pristni "ruralni" topos, med njima bistvena razlika. Če upo- rablja Tomšič neposredno krajevni dialekt, ki ga izjemno dobro obvlada in je morda edini od vseh slovenskih narečij, ki dopušča tako odlično literarizacijo, ravna Lainšček drugače: ne sposoja si – denimo v *Namesto koga rože cveti* – lokalne (ciganske) leksi- ke, ampak zgolj njeno sintakso in stavčno logiko. Kljub nekaterim sorodnostim sveta njegove proze s Tomšičevim je njegov pisateljski duktus vendarle bistveno drugačen.

Prej omenjena jurčičevska poteza bistveno zaznamuje strukturo Tomšičevega pisa- nja. Osnovna kontinuitetna linija se izgublja, fabula postaja včasih skoraj preveč zame- gljena. Vendar to ni posledica "etnografske" fragmentarizacije, ampak nekega globljega vzgiba, ki izhaja iz "srži" piščeve "istrske" poetike. V skladu s to tudi težišče *Zrna od frmentona* ni v kakšni sofisticirani in skrbno izdelani fabuli, ampak gre v njem bistveno za portret. Za portret Istranke, seveda, ki je v *Zrnu od frmentona* dokončno mitologi- zirana. Portretna podoba Tonine, mitsko-arhaične Šavrinke, katere prvobitnost zazna- muje že njena *vokacija* – nenehno "kroženje" po vedno istih kontrabantskih poteh kot prispodoba za cirkularnost mitsko strukturiranega prostor-časa –, povsem upravičuje preprostost fabule, ki se pokaže v tej optiki le kot tisto ozadje, ki nam pomaga uzreti neuničljivo (v Kafkovem smislu: "V vsakem človeku je nekaj neuničljivega.") duhovno trdnost in nekakšno religiozno zvestobo Šavrinke v novi luči, ki pravzaprav dopolni nje- no podobo. Zato sta tudi sklepna prizora z upravnikom puljske jetnišnice in s stricem – oba delujeta nekako *a posteriori* in celo neprijetno prekineta v resnici že sklenjeno fabulo – morda odveč. Podoba Šavrinke je namreč sklenjena že pred tem. Njen portret je v *Zrnu od frmentona* ravno zaradi svoje totalnosti in popolnosti radikalno približan robu, prek katerega je možen sestop le še v epopejo sveta, ki so ga bogovi zapustili. Upravičeno se lahko vprašamo, kakšno bo naslednje Tomšičevo delo.

Tomo Virk